

ologa i lingvista, održan 26. veljače o. g. u Jugoslavenskoj akademiji u Zagrebu, na kojem je pisac ovoga članka održao predavanje, koje se u skraćenom obliku i ovdje donosi, poslije svestrane diskusije, to je jasno i definitivno utvrdio.

BRIGA ZA PRAVILAN KNJIŽEVNI JEZIK

Veljko Gortan

Svaki se narod s pravom ponosi svojim književnim jezikom kao najvrednijom kulturnom baštinom. Po tome, kolika se briga posvećuje njegovoj pravilnosti i ljepoti, prosuđuje se opći stupanj kulture pojedinih naroda. Ni mi, koji često ističemo bogatu izražajnost i melodioznost svoga jezika, ne smijemo u čuvanju tih vrednota zaostajati za drugim kulturnim narodima. Kao primjer navodim Francuze, kod kojih se razvio upravo kult materinskog jezika. No nije dovoljno svoj jezik voljeti i javno ga hvaliti, već ga treba i temeljito poznavati. Paziti na pravilnost jezičnog izraza nije dužnost samo jezičnog stručnjaka, filologa, nego svakog školovanog čovjeka. U širem smislu svi treba da budemo *philólogoi*, t. j. ljubitelji riječi, ljubitelji svog jezika.

Započet ću s naučnim radnicima. Bez obzira, koja im je struka, oni su iz poštovanja prema svom narodu dužni da poštuju vlastiti književni jezik, koji je potekao iz naroda i koji najizrazitije odražava njegovu individualnost. Zato se njihova javna predavanja, stručne i naučne publikacije moraju odlikovati bar pravilnim književnim jezikom. No nije uvijek tako. Nailazimo i na žalosne pojave, kako inače vrsni stručnjaci iznose svoja javna predavanja lošim jezikom i još gorim naglaskom, tako da su slušatelji, ako imaju smisla i osjećaja za ljepotu jezičnog izraza, izloženi pravim mukama slušajući, kako se naš lijepi jezik nemilice mrcvari. Pojave jezične nekulture treba suzbijati na svakom koraku. Ne može se kao opravdana isprika prihvatiti činjenica, što je netko potekao iz kraja, gdje se govori koji od dijalekata. Ukoliko takav čovjek nije već u srednjoj školi ovladao književnim jezikom, treba da ga s mnogo mara i upornosti uči i kasnije ne zazirući od jezičnih priručnika. To, što je netko, tko javno djeluje kao predavač i kao pisac, doista vrstan liječnik, fizičar, prirodoslovac, pravnik i dr., nipošto ga ne rješava obaveze da dobro pozna jezik i da se njime pravilno služi.

Što se tiče knjiga i ostalih publikacija, čini mi se, da nemaran odnos prema pravilnosti, čistoći i ljepoti književnog jezika nekako podupire institucija t. zv. lektora, kojih u posljednje vrijeme ima sve više. Kao što je poznato, kod svih naših nakladnih poduzeća i ustanova namješteni su lektori

ili jezični korektori. To su stručnjaci (nažalost, ima među njima i nestručnjaka), kojima je zadatak da jezično i stilistički dotjeruju rukopise već pripremljene za štampu. U tom poslu oni katkada muče tešku muku, a zahvat im je često tako zamašan, da bi se s pravom mogli nazvati suradnicima u konačnoj redakciji rukopisa. Zato neki autori, imajući na umu, da će lektor ionako zaodjenuti njihov rukopis u lijepo jezično ruho, ne posvećuju dovoljno pažnje ni pravopisu ni jezičnom izrazu. Mislim, da bi bilo opravdano, da se u štampanim djelima, kojih je rukopis napisan lošim jezikom, tako da je bio potreban jači lektorov zahvat, pod imenom pisca navede i lektorovo ime uz oznaku: priredio za štampu. Uvjeren sam, da bi takva mjera, iz koje bi se jasno vidjelo, da je pisac premalo vodio računa o književnom jeziku, poticala takve pisce, da se uče bolje rukovati tako vrijednim sredstvom, kao što je jezik. Ne bi trebalo ni prikrivati ni podupirati nepismenu pismenost.

Uzaludan je trud jezičnih stručnjaka da javnim predavanjima, člancima i knjigama šire pravilan i lijep književni jezik, a da suzbijaju njegovo kvarenje, ako njihov rad ne nailazi na svestranu podršku drugih društvenih faktora.

To je u prvom redu dnevna štampa, koja dolazi u ruke vrlo velikog broja ljudi i koju čitaju čak i oni, koji redovno ne čitaju knjige. Da li redakcije naših novina pružaju uvijek dovoljno pažnje kulturi književnog jezika? U stupcima naših dnevnih listova nalazimo ponekad ne samo stilistički loše sastavljenih rečenica, nego i kršenja utvrđenih jezičnih pravila. Da to škodi ugledu i novina i čitave naše društvene zajednice, nije potrebno posebno dokazivati. Takvih slučajeva, mislim, ne bi bilo, kad bi se ostvarila prisnija suradnja između Hrvatskog filološkog društva i redakcija naših novina.

Isto su toliko za kulturu književnog jezika važne, ako ne i važnije, i emisije radija, koje slušaju svakog dana tisuće i tisuće pretplatnika iz svih društvenih slojeva. U tim emisijama uz ostalo dolazi do izražaja i naglašavanje i govorna melodija. Svojim mnogostranim djelovanjem radio može znatno pridonijeti pravilnom izražavanju ili, obrnuto, vršiti štetan utjecaj. I tu će povezanost s Hrvatskim filološkim društvom biti vrlo korisna.

Ne smijemo mimoći ni utjecaj filma. Kako nebrojeni posjetioči kinematografskih predstava iz dana u dan čitaju prijevodni tekst stranih filmova, taj bi tekst imao biti ne samo vjeran prijevod originala, nego i jezično besprijekoran. Da li je baš tako, prepuštam sudu čitalaca ovoga lista.

Na ulogu kazališta u širenju kulture književnog jezika osvrćem se tek sada, poslije radija i filma, ne zato što bih smatrao, da je ona manje važna, nego zato, što se tu ne mogu iznijeti ozbiljni prigovori. O tome vode računa kazališne uprave, a pojedini glumci, bez obzira iz kojega su kraja, paze na

pravilno naglašavanje i na primjerenu govornu melodiju. Kad bi se i na drugim mjestima tako pazilo na književni jezik kao u kazalištu, jezični bi stručnjaci mogli biti zadovoljni.

Prelazim na bolnu točku, na nagrdivanje književnog jezika u mnogim javnim natpisima. Ima ih, koji iskvarenim jezikom već dugo vremena prkosno bodu oči prolaznicima. Nije li već davno trebalo ukloniti te rječite primjere jezične nekulture? Koliko mi je poznato, Hrvatsko filološko društvo obratilo se u vezi s time na nadležne vlasti, postignut je načelan sporazum, ali do danas nije izvršeno ništa.

Na kraju želio bih da spomenem i našu srednju školu, kojoj je jedan od glavnih zadataka: osposobiti učenike, da se u govoru i pismu valjano služe književnim jezikom. Nije rijetka pojava da taj cilj imaju stalno pred očima uglavnom nastavnici hrvatskosrpskog jezika, dok nastavnici drugih predmeta (ima, doduše, i izuzetaka) niti sami paze na pravilno izražavanje niti ispravljaju učenike, kad u tome griješe. Tako oni kvare ono, što nastavnici materinskog jezika postižu s trudom i mukom. Kad bi svi nastavnici bez razlike pazili i kod sebe i kod đaka na pravilnost jezičnog izraza, povoljni rezultati ne bi zacijelo izostali.

Hrvatsko filološko društvo razvilo je u ovo nekoliko godina svoga postojanja živu i zamašnu djelatnost. Osnovano je nekoliko stručnih sekcija, koje su se dobro uhodale i koje pokazuju sve veću aktivnost. Osim toga uz časopis *Jezik*, koji sa svojih 3.200 pretplatnika nepobitno dokazuje, koliko je potreban, pokreću se još dvije stalne publikacije. To su doista zamjerni uspjesi. Ipak se može primijetiti, da je plodan i koristan rad u sekcijama bio uglavnom namijenjen filozofima. Osjeća se potreba, kako je to istaknuto i na nedavnoj godišnjoj skupštini, da se Hrvatsko filološko društvo jače afirmira u široj javnosti i da njegov utjecaj bude što vidljiviji u rješavanju jezičnih problema. Brinuti se za kulturu književnog jezika nije filološka igrarija, nego vrlo ozbiljan narodni i društveni posao, koji kao takav treba i ocjenjivati. Trebalo bi da Hrvatsko filološko društvo postane u jezičnim pitanjima arbiter, na koga bi se obavezno obraćali svi, kojima leži na srcu kultura našeg književnog jezika. Ono to može da bude, jer je okupilo najbolje stručnjake hrvatskosrpskog književnog jezika na našem području, koji su pozvani da daju mjerodavna tumačenja u spornim pitanjima.

Tek prisnom suradnjom Hrvatskoga filološkog društva sa svim društvenim faktorima, kojih djelovanje zasijeca u jezično područje, i zajedničkom brigom filologa i nefilologa moći ćemo poštovanje prema književnom jeziku prenijeti na najšire narodne slojeve. Taj je cilj tako vrijedan, da nas od njega ne smiju odvratiti nikakve poteškoće.

TVORBA IMENICA ŽENSKOGA RODA
OD STRANIH IMENICA MUŠKOGA RODA SA ZAVRŠETKOM -t

Mate Hraste

Nedavno, na jednoj sjednici, izustio sam riječ *kandidatica*. Dvojici mojih drugova nastavnika neslavista učinio se taj oblik neobičan, pa možda i nepravilan. Dodali su u šali, da će o pravilnosti toga oblika morati napisati članak u *Jeziku*. Njihova primjedba ponukala me na razmišljanje i dala mi podstreka, da o tome problemu napišem ovaj članak.

Koliko je meni poznato, o tome se u našem jeziku nije dosada posebno pisalo, iako su pored oblika za muški rod imenicâ *kandidat*, *intrigant*, *apsolvent*, *telefonist*, *komunist* i t. d. potrebni i oblici za ženski rod, osobito danas, kada je žena u našoj zemlji izjednačena u svim pravima s muškarcima pa može stupiti u svako zvanje.

O tvorbi riječi u našem i u ostalim slavenskim jezicima u vezi s našim jezikom napisano je nekoliko studija, a posvećena su joj i poveća poglavlja u nekim najboljim naučnim gramatikama našega jezika.¹ Prije nego prijeđemo na sufikse za tvorbu imenica ženskoga roda od imenica muškoga roda stranog podrijetla, koje su u povijesnom razvoju našega jezika ušle u nj, potrebno se osvrnuti na sufikse, kojima se takve imenice tvore od naših imenica slavenskoga podrijetla.

Navest ću najprije imenice m. roda stranoga podrijetla, da čitaoci znaju, o kojima se imenicama radi. Pritom mislim na imenice ženskoga roda od ovih i sličnih imenica muškoga roda: *ađutant*, *advokat*, *negromant*, *intrigant*, *reprezentant*, *renegat*, *apsolvent*, *student*, *pacijent*, *sportist*, *specijalist*, *šovinist*, *ateist*, *materijalist*, *socijalist*, *protagonist*, *ekstremist* i sl. Svaki onaj, koji pročita ove imenice, od nekih bi napravio oblike za ženski rod nastavkom *-ica*, a od nekih nastavkom *-kinja*, a od nekih jednim i drugim nastavkom. Tako nam je običnije reći: *intrigantica*, *praktikantica*, *apsolventica*, *pacijentica*, ali: *pijanistkinja*, *materijalistkinja*.

U našem jeziku najobičniji nastavak za tvorbu imenica ženskog roda od imenica muškoga roda jest *-ica*, na pr. *gospodarica*: *gospodar*, *Hrvatica*: *Hrvat*, *kuharica*: *kuhar*, *lupežica*: *lupež*, *prijateljica*: *prijatelj*, *proročica*: *prorok*, *golubica*: *golub*, *kopačica*: *kopač*, *oračica*, *pastirica*, *čobanica* i dr.

Drugi je sufiks *-inja*: *Grkinja*: *Grk*, *robinja*: *rob*, *Vlahinja*: *Vlah*, *prosjakinja*: *prosjak*, *vršnjakinja*: *vršnjak*, *zemljakinja*: *zemljak*, *Bošnjakinja*: *Bošnjak*.

¹ Đuro Daničić: »Srpska deminucija i augmentacija«, Glasnik Društva srpske slovesnosti, B. XII, Beograd, 1860; A. Belić: »Zur Entwicklungsgeschichte der slavischen Deminutiv und Amplificativsuffikse«, Arch. für slav. Phil., XXIII; R. Bošković: »Razvitak sufiksa u južnoslavenskoj jezičnoj zajednici«, Bibl. Južn. fil. 6; A. Leskien: »Grammatik der serbo-kroatischen Sprache«, Heidelberg, 1914, 228—329; T. Maretić: »Gramatika i stilistika hrv. ili srp. književnog jezika«, Zagreb, 1931, 252—312.